یاسای ژماره ( )ی ساڵی

یاسای بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژ بە ئافرەت و خێزان

پێناسە و ئامانجەکان

ماددەی یەکەم:

مەبەستی ئەم یاسایە لەم زاراوانەی خوارەوە ماناکانی بەرامبەریانە:

یەکەم: هەرێم: هەرێمی کوردستان – عێراق.

دووەم: خێزان: کۆمەڵێك کەسی سروشتی کە پەیوەندیی خێزانی یان خزمایەتی تا پلەی چوارەم دەیانبەستێتەوە، لەگەڵ ئەو کەسەش کە بەیاسا خراوەتە باوەشی خێزان.

سێیەم: توندوتیژیی خێزانی: هەر کردارێك یان ئەنجامنەدانی کارێك ئاراستەکراو بێت دژ بە یەکێك لە تاکەکانی خێزان لە لایەن تاکێکی دیکەی ناو خێزانەکە بەخزمایەتی تا پلەی چوارەم، بەمەبەستی دەستدرێژی کردنە سەر مافی ژیانی یان سەلامەتیی جەستەی یان ناموسی یان بەمەبەستی کەمکردنی ئەستۆی دارایی.

چوارەم: توندوتیژی دژ بە ئافرەت: هەر کردارێك یان ئەنجامنەدانی کارێك لەسەر بنەمای جۆری کۆمەڵایەتی دژ بە ئافرەت ئاراستەکراوبێت و ببێتە مایەی ئەزیەتدانی، چ لە لایەنی جەستەیی بێت یان سێکسی یان دەروونی، لە نێوانیشیاندا هەڕەشەکردن بە ئەنجامدانی کردارێك یان بێبەشکردن لە ئازادی، کە لە دژی ئافرەت ئاراستەکراو بێت لە ژیانی گشتی یان تایبەتی.

پێنجەم: فەرمانی پاراستن: فەرمانی دەرکراو لە لایەن دادوەری لێکۆڵینەوە یان دادگای تایبەتمەند بە دانانی تاوانلێکراو لە شوێنێکی ئارام تاوەکو نەمانی مەترسی یان هەڕەشە.

شەشەم: فەرمانی دوورخستنەوە: فەرمانی دەرکراو لە لایەن دادگای لێکۆڵینەوە یان دادگای تایبەتمەند بە دوورخستنەوەی تۆمەتبار بە ئەنجامدانی توندوتیژی تاوەکو یەکلایی کردنەوەی دەعوای جەزایی.

حەوتەم: بەڕێوەبەرایەتیی گشتی: بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژ بە ئافرەت و خێزان.

هەشتەم: بەڕێوەبەرایەتیی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی: بەڕێوەبەرایەتییەکانی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژ بە ئافرەت و خێزان.

نۆیەم: نووسینگەی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی: نووسینگەکانی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژ بە ئافرەت و خێزان کە سەر بە بەڕێوەبەرایەتییەکانی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژ بە ئافرەت و خێزانە.

دەیەم: ناوەندەکانی راوێژی خێزانی: ناوەندی تایبەتمەند بەو پرسانەی کە لە لایەن دادگاوە بۆی رەوانە دەکرێت بۆ ئاشتکردنەوەی نێوانی تاوانلێکراو و تومەتبار، یان پێشکەشکردنی راوێژی خێزانی پاڵپشت بە داواکاری زیانلێکەوتوو لە توندوتیژیی خێزانی.

ماددەی دووەم:

ئەم تاوانانەی خوارەوە بە تاوانی توندوتیژی دژ بە ئافرەت یان خێزان دادەندرێن:

١- بەزۆر هاوسەرگیریی کردن.

٢- هاوسەرگیریی (شغار) و بەشوودانی بچووك.

٣- بەشوودان لە بری خوێن (دیە)

٤- بەزۆر تەڵاقدان.

٥- پچڕاندنی پەیوەندیی ڕەحم.

٦- زۆرلێکردنی ژن لە لایەن مێردەکەیەوە بۆ بەدڕەوشتی و لەشفرۆشی.

٧- هەڕەشەکردن.

٨- ناچارکردنی تاکەکانی خێزان لەسەر بەجێهێشتنی وەزیفە یان کار بەبێ ویستی خۆیان.

٩- ناچارکردنی منداڵ بۆ کارکردن و دەرۆزەکردن و بەجێهێشتنی خوێندن.

١٠- خۆکوشتن لە ئەنجامی توندوتیژی.

١١- منداڵ لەبەرچوون لە ئەنجامی توندوتیژی.

١٢- لێدانی ئافرەت یان یەکێك لە تاکەکانی خێزان و منداڵ بەهەر پاساوێك بێت.

١٣- سووکایەتی پێکردن و جنێودان و قسە گۆتن بە کەسوکار.

١٤- بەکەم تێڕوانین بەرامبەر ئافرەت یان خێزان.

١٥- ئەزیەتدان و ئەنجامدانی گوشاری دەروونی لەسەر ئافرەت یان یەکێك لە تاکەکانی خێزان.

١٦- بەزۆر سەرجێكردنی هاوسەرگیری.

١٧- سونەتكردنی مێینە كە بە كەمبوونێكی هەمیشەیی دادەندرێت، و دەبێتە بارودۆخێكی توندكار بۆ تاوانبار ئەگەر بكارەكە پزیشك بێت یان دەرمانساز یان كیمیازان یان مامان یان یەكێك لە هاوكارەكانیان و پێویستە لەسەر دادگا فەرمان بكات بە قەدەغەكردنی پیادەكرنی بۆ پیشە یان كارەكەی بۆ ماوەیەك لە سێ ساڵ زیاتر نەبێت.

جولاندنەوەی دەعوای جەزایی و پێكهێنانی دادگا

ماددەی سێیەم:

یەكەم: دەعوای جەزایی لە تاوانەكانی توندوتیژی خێزانی یان توندوتیژی دژ بە ئافرەت بە سكاڵایەكی زارەكی یان نووسراو دەجولێندرێت كە پێشكەش دەكرێت بە دادوەری لێكۆڵینەوە یان لێكۆڵەر یان هەر بەرپرسێك لە بنكەی پۆلیس یان هەر ئەندامێكی بەرزەفتەیی دادگەریی لە لایەن تاوانلێكراوەوە یان ئەوەی بەیاسا جێگەی دەگرێتەوە یان هەر كەسێكی دیكە بە رووداني تاوانەكە بزانێت.

دووەم: هەر كەسێك بە رووداني تاوانێكی تەوندوتیژی بزانێت بۆی هەیە هەواڵ بداتە دادوەری لێكۆڵینەوە یان لێكۆڵەر یان داواكاری گشتی یان بەرپرس لە بنكەی پۆلیس یان ئەندامێكی بەرزەفتەیی دادگەریی.

سێیەم: هەواڵدەر لە تاوانەكانی توندوتیژی بۆی هەیە داوا بكات ناسنامەكەی ئاشكرا نەكرێت.

چوارەم: لە هەر دادگایەكی لێكۆڵینەوە تۆمارنامەیەكی تایبەت رێكدەخرێت بەناوی (تۆمارنامەی هەواڵدەرە نهێنییەكان) تیایدا پوختەی هەواڵدان و ووتەی هەواڵدەر دەنووسرێت و بێجگە لە دادوەر یان دادگای تایبەتمەند كەس بۆی نییە بڕوانێتە ئەم تۆمارنامەیە.

ماددەی چوارەم:

یەكەم: لە هەر شار یان قەزا یان ناحیەیەك دادگای بەرایی تێدابێت دادگایەكی لێكۆڵینەوە و دادگایەكی كەتنی تایبەتمەند بە پرسەكانی توندوتیژی پێكدەهێنرێت.

دووەم:

١- ئەفسەرانی نووسینگەكانی بەڕێوەبەرایەتییەكانی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژ بە ئافرەت و توندوتیژیی خێزانی لە هەرێم تایبەتمەند دەبن بە لێكۆڵینەوە لە تاوانەكانی توندوتیژی

ئەگەر فەرمانێکی بۆ دەربکرێت لە لایەن دادوەری لێکۆڵینەوە یان لێکۆڵەر یان ئەگەر باوەڕی وابێت رەوانەکردنی هەواڵدەر بۆ دادگا یان لێکۆڵەر رێکارەکان دوادەخات ئەمەش دەبێتە مایەی بزربوونی رواڵەتکارییەکانی تاوان یان زیان گەیاندن بە رێچکەی لێکۆڵینەوە یان تۆمەتبار هەڵهاتبێت بەو مەرجەی پەڕاوەکانی لێکۆڵینەوە بخرێتە بەردەستی دادوەر یان لێکۆڵەر لە کاتی تەواوکردنی.

٢- سەرجەم پرسەکانی تایبەت بەو تاوانانەی هێشتا لە دۆخی لێکۆڵینەوەدان لە دوای بەرکاربوونی ئەم یاسایە بۆ ئەم نووسینگانە رەوانە دەکرێت.

٣- ئەفسەرێك لە بنکەکانی پۆلیس تەرخان دەکرێت بۆ لێکۆڵینەوە لە تاوانەکانی توندوتیژی لەو یەکە کارگێڕییانەی نووسینگەی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی تێدانییە.

چاودێریکردنی قوربانیان و هۆشیارکردنەوەی کۆمەڵگە

ماددەی پێنجەم:

یەکەم: پێویستە لەسەر وەزارەتی کار و کاروباری کۆمەلایەتی لە هەرێم بنکەی گونجاو دابین بکات بۆ لەخۆگرتنی قوربانیانی توندوتیژی، و ئەم بنکانەش دەکەونە ژێرباری چاودێریی داواکاری گشتی و پاراستنی وەزارەتی ناوخۆ.

دووەم: پێویستە لەسەر وەزارەتی تەندروستی چاودێریی تەندروستی تەواو بەبێ بەرامبەر بۆ قوربانیانی توندوتیژی فەراهام بکات.

ماددەی شەشەم:

یەکەم: پێویستە لەسەر ئەنجومەنی باڵای کاروباری خانمان و بە هاوکاری و هەماهەنگی لەگەڵ وەزارەتەکانی ناوخۆ و ئەوقاف و تەندروستی و کاروباری کۆمەلایەتی و پەروەردە و خوێندنی باڵا و رۆشنبیری و رێکخراوە نێودەوڵەتییەکان و رێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی پەیوەندار رەواج بدەن بە رۆشنبیریی بەرهەڵستیکردنی توندوتیژیی خێزانی و توندوتیژی دژ بە ئافرەت.

دووەم: پێویستە لەسەر هەردوو وەزارەتی پەروەردە و خوێندنی باڵا رۆشنبیریی بەرهەڵستیکردنی توندوتیژیی خێزانی و توندوتیژی دژ بە ئافرەت بخەنە ناو پرۆگرامەکانی خوێندن لە قوتابخانە و زانکۆ و پەیمانگە حکومی و ئەهلییەکان.

پاراستن و دوورخستنەوە

ماددەی حەوتەم:

یەکەم: فەرمانی پاراستن:

١- دادوەر لەسەر داواکارییەکی نووسراو کە لە لایەن کەسی قوربانیەوە پێشکەش دەکرێت یان راپۆرتێك کە لە لایەن بەڕێوەبەرایەتیی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژییەوە پێشکەش دەکرێت، لە حاڵەتی بوونی مەترسییەك هەڕەشە بێت لەسەر تاکێکی خێزان، بۆی هەیە فەرمان دەربکات بە پاراستن و کەسە قوربانیەکە لە یەکێك لەو بنکانە دابندرێت کە بۆ ئەم مەبەستە ئامادە کراون.

٢- پێویستە لەسەر دادگای لێکۆڵینەوە یان دادگای تایبەتمەند فەرمانی پاراستن لاببات لە کاتی دڵنیابوونی لە نەمانی مەترسی یان هەڕەشە لەسەر ئەو کەسەی کە فەرمانی پاراستنەکەی بۆ بەرژەوەندی دەرکراوە.

٣- هیچ کەسێك بۆی نییە چاوپێکەوتن بکات لەگەڵ ئەو کەسەی فەرمانی پاراستنی بۆ بەرژەوەندی دەرکراوە بەبێ رەزامەندی نووسراو یان رەزامەندی نوێنەرە یاساییەکەی ئەگەر نەوجەوان بێت یان بێ لێهاتوویی بێت، ئەویش بەسەرپەرشتی توێژەری کۆمەڵایەتی لە بنکەی لەخۆگرتن و بە ئامادەبوونی ئەفسەری بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی.

٤- نووسینگەکانی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی هەڵدەستن بە پێراگەیاندنی دادوەر بە نووسراو لە حاڵەتی نەمانی مەترسی یان هەڕەشە لەسەر ئەو کەسەی فەرمانی پاراستنەکە بۆ بەرژەوەندی ئەو دەرکراوە.

دووەم: فەرمانی دوورخستنەوە:

١- دادگای لێکۆڵینەوە یان دادگای تایبەتمەند بۆی هەیە فەرمانێکی خۆپارێزی دەربکات بە دوورخستنەوەی ئەو کەسەی توندوتیژیی خێزانی ئەنجامداوە لە ماڵی خێزانەکە و رێگەنەدانی بە پەیوەندیکردن بە کەسی قوربانی تاوەکو پرسەکە یەکلایی دەکرێتەوە لەگەڵ بەردەوامبوونی پێدانی تێچووەکانی خێزان ئەگەر بەخێوکاری بێت.

٢- ئەو کەسەی توندوتیژیی خێزانی ئەنجامداوە و لە خێزان دوورخراوەتەوە بەپێی حوکمەکانی برگەی (١)ی ئەم ماددەیە بۆی نییە پەیوەندی بکات بە تاکەکانی خێزانی تەنها بەرەزامەندی ئەوان یان رەزامەندی نوێنەری یاسایی تاکەکانی خێزانی نەبێت ئەگەر تەمەنی هەژدە ساڵیان تەواو نەکردبێت و قوربانیەکە بێ لێهاتوویی بێت، و چاوپێکەوتنەکەش لە شوێنێك دەکرێت کە دادوەری لێکۆڵینەوە یان دادگای تایبەتمەند دیاری دەکات بە بەسەرپەرشتی توێژەری کۆمەڵایەتی

له نووسینگەکانی بەڕێوەبەرایەتییەکانی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژ بە ئافرەت و بە ئامادەبوونی ئەفسەری بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی.

٣- نووسینگەی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی دژ بە ئافرەت ئەوەی ماڵی خێزانەکە دەکەوێتە سنووره کارگێرییەکەی هەڵدەستێت بە لەئەستۆگرتنی چاودێریی پیادەکردنی فەرمانی خۆپارێزی و پێویستە لەسەر نووسینگەکە لە حاڵەتی پێشێلکردنی فەرمانی خۆپارێزی دەستبەجێ دادوەری لێکۆڵینەوە یان دادگای تایبەتمەند ئاگادار بکاتەوە.

٤- ئەگەر تۆمەتبار نەوجەوان بێت ئەوا دەخرێتە بنکەی لەخۆگرتن بۆ ئەم مەبەستە یان رادەستی یەکێك لە خزمەکانی دەکرێت بەرامبەر بەڵێندانی بە پارێزگاری لێکردنی و هێنانی لەبەردەم لایەنی یاسایی تایبەتمەند لە کاتی داواکردنی.

٥- پێویستە لەسەر دادگا تۆمەتبار راگیر بکات تاوەکو دەعوایەکە یەکلایی دەکرێتەوە لە حاڵەتی پێشێلکردنی فەرمانی دوورخستنەوە لە لایەن تۆمەتبارەوە.

ماددەی هەشتەم:

١- پێویستە لەسەر دادگا تاوانلێکراو و تۆمەتبار رەوانەی ناوەندی راوێژی خێزانی بکات لە بەڕێوەبەرایەتییەکانی بەرەنگاربوونەوەی توندوتیژی یان نووسینگەکانی بە مەبەستی ئەوەی بخرێنە بەردەم شارەزایانی ناوەندەکە و ئەوانەی لە خشتەی شارەزایان تۆمار کراون لە سەرۆکایەتی دادگاکانی تێهەڵچوونەوە بۆ ئاشتکردنەوەی نێوانیان لە پرسەکانی توندوتیژیی خێزانی.

٢- پێویستە لەسەر وەزارەتی ناوخۆ رێنمایی رێکخستنی کاری ناوەندەکانی راوێژی خێزانی دەربکات.

حوکمە کۆتاییەکان

ماددەی نۆیەم:

یەکەم: حوکمەکانی یاسای سزاکانی عێراقی ژمارە (١١١)ی ساڵی ١٩٦٩ی هەموارکراو و یاسای هەمواری پیادەکردنی یاسای باری کەسێتی ژمارە (١٥)ی ساڵی ٢٠٠٨ و یاسا بەرکارەکانی دیکە لە هەرێم پیادە دەکرێن لەوەی تایبەتە بەو تاوانانەی توندوتیژی کە لەم یاسایەدا دەقنووسکراون.

دووەم: یاسای بنەماکانی دادگاییکردنی جەزایی ژمارە (٢٣)ی ساڵی ١٩٧١ی هەموارکراو پیادە دەکرێت دەربارەی ئەوەی لەم یاسایەدا دەقی لەسەر نەهاتبێت.